

УДК (UDC) 94(364+470) «1991/2011»

ГРИЦАЙ С. Я.

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (1991-2011 РР.)

У статті висвітлюються питання еволюції соціальної держави в контексті модернізації соціальної політики в Російській Федерації протягом 1991-2011 рр. Особлива увага приділяється характеристиці сучасних моделей соціальної держави, етапів її становлення в Росії. Здійснено аналіз історичного процесу прийняття Конституції Російської Федерації та розробки нормативно-правових актів соціального розвитку Росії.

Ключові слова: соціальна держава, соціальна політика, соціальний розвиток, соціальні перетворення, рівень життя, Конституція Російської Федерації, влада.

Соціальна спрямованість державної політики Російської Федерації була задекларована в Конституції Російської Федерації і гарантувала громадянам країни еволюційний поступ побудови соціальної держави. В основу визначення політики Російської Федерації як соціальної держави, що забезпечує врегулювання соціальної сфери шляхом модернізації, покладено положення ст. 7 Конституції Російської Федерації, що проголошує: «Російська Федерація - соціальна держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини» [5].

Здійснюючи критичний аналіз процесу соціально-економічної модернізації Росії за період з 1991-2011 років слід зауважити, що «російська модель» соціальної політики потребує наукового визначення категоріальних ознак її становлення, зокрема, в процесі історичних етапів генезису соціальної держави. Фінський дослідник питань модернізації Росії М. Ківінен писав: «Росія являє собою ідеальний емпіричний випадок, що дозволяє глибше досліджувати еволюційний характер модернізації, з врахуванням того, що вона поєднує в собі аспекти вестернізуючої модернізації, модернізації радянського стилю, деякі антимодернізаційні або традиціоналістські тенденції у формі панславізму або євразіанізму, а також нові варіанти модернізації, що підтримуються так званою групою БРІК (Бразилія, Росія, Індія і Китай), члени якої являють собою висхідні світові держави, котрі - принаймні, частково - заперечують всі попередні моделі» [4]. В процесі модернізації побудова соціальної держави набуває рис системного захисту соціальних прав громадян в умовах постійної динаміки суспільно-економічних змін та кризових ситуацій. Формування соціальної держави в Росії визначається як складний процес трансформації від посттоталітарної соціальної політики в умовах ліберальних ринкових реформ до впровадження соціальних практик ліберального спрямування на федеральному і регіональному рівнях.

Грицай Світлана Яківна - аспірантка кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України.

В контексті дослідження витоків формування соціальної держави, теоретичних та практичних шляхів її становлення можна відзначити вітчизняні та зарубіжні наукові праці Ю. Беляєвої, О. Бермічевої, М. Волгіна, М. Гриценка, Н. Хоми, Л. Четверікової, В. Якубенка. В науковій літературі існують численні підходи до визначення історичних етапів розвитку соціальної держави, але всі дослідники сходяться на тому, що феномен «соціальної держави» був зароджений в середині XIX століття, коли починала формуватися державна політика щодо соціального захисту різних груп населення. Теоретична концепція соціальної держави та її відмінність від інших видів держави була окреслена німецьким істориком і економістом Лоренцом фон Штейном в працях *«Історія соціального руху Франції з 1789 року»* [20] та *«Вчення про управління та право управління з порівнянням літератури і законодавства Франції, Англії та Німеччини»*. З практичної точки зору - теорія соціальної держави була відповіддю на запити реальності державного управління [10, с. 350]. Базовими для визначення соціальної держави стали тези про обов'язок держави підтримувати рівність в правах для всіх громадян незалежно від їх класової приналежності, сприяння економічному і суспільному прогресу, реалізацію права на соціальну мобільність, зацікавленість держави в проведенні соціальної політики як основного чинника самозбереження.

Еволюція соціальної держави була тісно пов'язана з розвитком соціально-трудоових відносин, обсягом існуючих в державі соціальних прав та рівнем їх корисності для членів суспільства, здатністю держави їх забезпечити й реалізувати в умовах детермінованого характеру суспільного розвитку. Український правознавець Д. Севрюков виділяє п'ять історичних етапів соціальної держави:

- патерналістська соціальна держава (остання чверть XIX - перша половина XX століття);
- соціально-правова держава (40-50-ті роки XX ст.);
- держава всезагальної рівності (кінець 50-х до початку 70-х років XX ст.);
- кризова фаза розвитку соціальної держави (кінець 70-х - 90-ті роки XX ст.);
- держава можливостей, *«трансформація соціальної держави, під час якої переглядаються соціальна функція держави та соціальні права, коригується політика прийняття політичних рішень у соціально-економічній сфері (зменшується вплив соціальних партнерів), відбувається розширення приватної сфери соціальних послуг, проводяться широкомасштабні реформи пенсійного забезпечення, системи охорони здоров'я, зайнятості, соціальної допомоги»* (з кінця 90-х років XX ст. до сьогодні) [11, с. 100].

Розробка питання становлення соціальної держави в різних країнах світу дозволила вченим виділити історичні типи держави в епоху модерну. Виходячи з того, що соціальна природа держави має динамічний характер, а характер її функціонування залежить від суспільно-історичних практик соціального захисту, пенсійного забезпечення, соціального страхування, в науковій літературі виділяють наступні моделі соціальної держави:

- соціальна держава ліберального типу (Австралія, Канада, Швейцарія, Японія) характеризується низьким рівнем витрат на соціальну сферу,

фінансуванням малозабезпечених верств населення за залишковим принципом, позабюджетним фінансуванням соціальних програм та стимулюванням індивідуальної активності особи;

- соціальна держава консервативного типу (Великобританія і США) забезпечує баланс патерналістських заходів держави з системою адресних програм соціальної підтримки, концептуально дотримується тези, що в західних країнах загальний добробут для населення вже досягнутий;

- соціальна держава корпоративного типу (Австрія, Бельгія, Німеччина, Італія, Ірландія, Нідерланди, Франція) виходить з того, що держава делегує частину своїх повноважень з виконання соціальних програм приватному сектору (пенсійне забезпечення, медичне обслуговування тощо);

- соціальна держава соціал-демократичного типу (Данія, Норвегія, Швеція), належить до найбільш універсальних, запобігає диференціації рівнів доходів, має дві ключові позиції: надання суспільством гарантій захисту його членам від типових соціальних ризиків матеріального неблагополуччя; доцільність оцінки якості суспільства з позицій якості життя найбільш слабких його членів [9, с. 102].

Однак, в останні десятиліття класичні моделі соціальної держави були певною мірою видозмінені відповідно до вимог постіндустріального суспільства. Процес розширення міжнародних економічних зв'язків між державами в результаті глобалізації безпосередньо вплинув і на позиції держави відносно модифікації суспільних факторів, завдяки яким досягається певний соціальний баланс добробуту для населення. В цьому питанні слушною є думка Н. Хоми про те, що: *«В результаті дифузії ідеологій і під впливом викликів XXI ст. класичні типи соціальної держави (ліберальна, корпоративна, соціал-демократична) трансформуються в неоліберальну, корпоративно-ліберальну (консервативно-ліберальну) і соціал-ліберальну»* [16, с. 141]. Для неомоделей соціальної держави характерним є підвищення доходів від роботи у зростаючій кількості людей, підтримка трудової ініціативи, активізація прагнення індивіда до самозабезпечення. Вплив теорій неінституціоналізму позначився і на сучасних наукових підходах до визначенні «соціальної держави». Так, на думку французького соціолога Р. Костеля соціальна держава «сформувалася на перетині ринку і праці» [3, с. 20].

Серед науковців немає спільної думки щодо ідентифікації сучасної моделі соціальної держави в Росії, оскільки в процесі історичного розвитку внутрішні та зовнішні фактори модернізації соціально-економічної системи впливали на вибір механізмів для стабілізації соціальної сфери та підвищення добробуту громадян. Російський вчений Є. Охотський в своєму висновку спирається на узагальнений досвід реалізації принципів соціальності державного управління: *«Соціальна держава - це правова демократична держава, найвищою цінністю якої є людина, це держава, яка створює і гарантує необхідні умови для гідного життя і вільного розвитку людини, всебічної самореалізації творчого потенціалу кожного»* [8, с. 32]. На його думку, сучасна Росія в побудові соціальної держави була зорієнтована на соціал-демократичну модель, що поєднує державну і недержавну форму підтримки соціальних гарантій. Використовуючи індикатори розмежування типу соціальної держави (масштабність захисту від стихійних ринкових сил;

масштабність соціальної підтримки найбільш вразливих соціальних груп; питома вага недержавних асигнувань на соціальні потреби і співвідношення цієї частки з виплатами з бюджету; масштаби індивідуального або колективного фінансування соціальних програм; ємність фондів перерозподілу соціальної політики; масштаби гарантій і забезпечення повної зайнятості населення) Л. Бакуліна дотримується позиції, що в Росії реалізується консервативна модель соціальної держави. Водночас, російська дослідниця акцентує увагу, що для соціальної державності Росії існує проблема вибору між двома концепціями: класичною ліберальною концепцією свободи та концепцією «соціально-орієнтованої» свободи в соціальній правовій державі [1, с. 13-14].

Тут варто зазначити, що доктриною європейського лібералізму передбачається забезпечення соціальних гарантій всім верствам населення за рахунок обмеження права на власність, як приватну, так і державну. В західних країнах (Англія, Франція, США) в 1970-80-х роках негативні наслідки деєтатизації, зокрема, зменшення участі держави в фінансуванні соціальних програм, призвели до зародження ідей прагматичного неолібералізму та визнання соціальної спрямованості держави.

В Росії стимулювання приватного підприємництва в умовах ліберальних реформ теж суттєво зменшило державні витрати на соціальну сферу. Однак, як справедливо зазначає дослідник історії Росії К. Соловйов, російські ліберали, перебуваючи в контексті світових тенденцій, ніколи не забігали наперед. Ідеї лібералізму протягом століть залишалися в російському суспільстві тільки ідеями через те, що обмеженість соціального середовища не давала можливості реалізувати ліберальну концепцію [12]. На відміну від західних держав, Росія потребувала не коректив соціальної сфери, а модернізації соціальної системи в цілому. В умовах лібералізації ринку характерна для попередніх десятиліть патерналістська система соціального забезпечення була піддана трансформації за рахунок впровадження більш сучасних моделей соціальних взаємовідносин - державних зобов'язань, соціального партнерства влади, спілки роботодавців і профспілок, корпоративної соціальної відповідальності.

На нашу думку, модернізація державної соціальної політики Російської Федерації визначила етапи трансформації соціальної держави. 1990-ті роки можна характеризувати періодом в історії Росії, коли держава реалізувала перехідну модель соціальної політики, що мала замінити патерналістську участь держави на систему соціального страхування, поєднану із соціальною допомогою. Однак, в період до 1995 року в Росії зберігаються основні риси патерналістської соціальної держави, що виглядала певним соціальним нонсенсом на фоні ліберальних реформ у вигляді «шокової терапії». Протягом 1995-2005 урядом Росії проводилися соціальні зміни щодо переходу до соціально-демократичної держави: відбулася реформа пенсійної системи, були введені основи соціального забезпечення, в державі був здійснений перехід до соціального страхування.

Тенденції, що визначають соціальний розвиток Росії в другій половині 2000-х років, дають підстави говорити про зародження ліберальної соціальної держави. Процес модернізації соціальної політики Російської Федерації був зумовлений частковою відмовою від спадкової соціалістичної системи

соціального захисту населення шляхом скорочення бюджетних витрат на соціальну сферу, розширенням ліберальних прав і свобод громадян через індивідуалізацію членів суспільства, підвищенням вартості трудового капіталу як необхідного функціонального елемента виробничих відносин, досягненням соціально-економічних змін в державі.

Суттєві перетворення в соціальній сфері почалися в 2000 році, коли Президентом Російської Федерації був обраний В. Путін. Розвиваючи тезу про необхідність соціальних змін російський історик В. Мойсеєв писав: *«Сумарний річний обсяг соціальних зобов'язань держави становив на початку президентства В.В. Путіна 6,5 трильйони рублів. Це практично вдвоє перевищувало розміри консолідованого бюджету Росії. Тому було прийняте політичне рішення в разі скоротити соціальні зобов'язання держави»* [7, с. 33]. Пояснення існуючій тривалі роки невідповідності радикального характеру економічних реформ і державного змісту соціальних перетворень простежується при аналізі соціально-політичних ризиків, якими супроводжувалися спроби уряду проводити кардинальні зміни в соціальній сфері. *«Навіть нашим радикальним лібералам доводилося, до пори до часу, дбайливо ставитися до соціалістичних «звичок» народу, щоб не доводити справу до повного неприйняття і без того не дуже популярних перетворень. Прагнучи не провокувати населення на відкрите протистояння реформам, влада була змушена, наскільки можливо, «консервувати» те, що безпосередньо стосувалося соціальної сфери»*, - писала в 2006 році перший заступник мера Москви Л. Швецова [19]. Тому на урядовому рівні приймається рішення про реформу соціальної сфери за рахунок формування соціальних потреб в суспільстві та створенні ресурсозберігаючих соціальних технологій.

Зменшення бюджетних асигнувань у вигляді соціальних пільг населенню відбувалося за рахунок перенаправлення бюджетних коштів на реалізацію національних проектів в сфері освіти, охорони здоров'я, будівництва житла, що мали оптимізувати економічні показники в державі та стимулювати зростання добробуту. Поступово на державному рівні термін «конституційні гарантії» заміщується поняттям «соціальні зобов'язання держави», таким чином підкреслюється не декларативний, а регуляторний характер вживаних урядом заходів для забезпечення доступу всіх громадян до певного мінімуму соціальних благ і зменшення диференціації в суспільстві.

В середині 2000-х років керівництво Росії приймає рішення відмовитися від соціальної політики, основною функцією якої було пом'якшення соціальних наслідків в контексті проведення ринкових реформ, уряд планує перехід до нової соціальної моделі ліберального зразка. 25 вересня 2008 року на Пленарному засіданні з порядком денним *«Соціальна безпека - основа соціальної політики» Громадської палати Російської Федерації, були окреслені основні завдання, індикаторами виконання визначалися «покращення соціального самопочуття, відсутність розбіжностей в уявленнях про якість життя суспільства і влади»* [14, с. 69]:

- прийняття і виконання високих соціальних зобов'язань держави у комплексній системі соціальних стандартів. У цьому зв'язку вирішення завдань, що стоять перед державою і суспільством, має спиратися на розроблені і законодавчо прийняті стандарти якості та рівня життя росіян,

які гарантували б якість та безпеку життя та здоров'я, освіти, побуту всіх верств населення, кожної родини і кожного громадянина Росії;

- створення і розширення інфраструктури нових можливостей для самореалізації, саморозвитку, власних інвестицій суспільства і кожного громадянина в своє майбутнє і майбутнє своєї сім'ї [13].

Під час розширеного засідання Державної ради Російської Федерації, присвяченого стратегії розвитку Росії до 2020 року, в 2008 році було вмотивовано визначено три довгострокові стратегічні напрямки соціального розвитку: створення суспільства рівних можливостей; формування мотивації для інноваційного розвитку; забезпечення економічного зростання за рахунок підвищення продуктивності праці.

В результаті проведення урядом Росії інноваційних заходів у соціальній політиці відбулися якісні зміни в системі соціального захисту і забезпечення, механізми їх реалізації стали значною мірою відповідати змісту ліберальних економічних реформ. Система соціальних зобов'язань в Росії наповнилася більш функціональною складовою за рахунок збільшення ролі недержавних інститутів соціальної сфери; введення грошової форми соціальної допомоги; запровадження адресних соціальних виплат; введення більш якісних платних соціальних послуг. Однак, такі проблеми як подолання бідності, зменшення розриву між багатими і бідними, низький рівень доходів населення, залишалися не вирішеними. Аналізуючи перетворення інституційних, економічних та фінансових основ російської державної соціальної політики в контексті ринкових трансформацій, російська дослідниця Г. Тимофєєва приходять до висновку: *«На даний момент в Росії сформувалася модель обмеженої соціальної взаємодії держави з населенням, що знайшла відображення в політиці мінімізації соціальних гарантій допомоги найбільш вразливим верствам і стратегічному курсі на самостійне виживання економічно більш-менш стійких домогосподарств. З контексту обговорюваних проблем соціальної політики практично зникли питання, які пояснювали б різницю між рівністю і справедливістю. Аргументом при цьому часто висувається необхідність досягнення економічної ефективності»* [15, с. 80].

Про ліберальне спрямування Росії як соціальної держави говорять і нові тенденції, що склалися в процесі взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства. Спираючись на дослідження соціальної політики, які були проведені в кількох російських регіонах протягом 2005-2010 років, експерт сфери соціальної політики Росії А. Чирікова робить висновок, що суб'єктне поле регіональної соціальної політики розвивається під надлишковий контроль федеральної влади, що змушує регіони відмовлятися від власних ініціативних кроків. На цьому ґрунті владні суб'єкти все частіше залучають до реалізації соціальної політики великі російські компанії як шляхом сплати податків, так і через корпоративну благодійність, коли компанії беруть добровільну участь у розвитку регіонів, що виходить за рамки законодавчо встановленої допомоги. *«Соціальна відповідальність в оцінках представників бізнесу постає як категорія, котра певною мірою відповідає ліберально-економічним настановам, з одного боку. З іншого - вона має яскраво виражене соціально-орієнтоване розуміння, згідно якого*

бізнес не може бути сьогодні в Росії не соціально відповідальним, не може не реалізувати соціальні проекти, хоча б тому, що й сам у цьому зацікавлений, і змушений відповідати вимогам влади, і, певною мірою, очікуванням населення» [17, с. 56].

Принцип соціальної держави є одним з основних принципів державного (конституційного) устрою Російської Федерації. Основний закон, проголошуючи Росію соціальною державою, встановлює головні соціальні зобов'язання держави щодо охорони праці та здоров'я людей, встановлення гарантованого мінімального розміру оплати праці, забезпечення державної підтримки сім'ї, материнства, батьківства і дитинства, інвалідів і громадян похилого віку, розвитку системи соціальних служб, встановлення державою пенсій, допомоги та інших гарантій соціального захисту. Зміст ст. 7 доводить, що в інтересах громадян в державі мають бути встановлені і законодавчо закріплені соціальні гарантії, що захищають соціальні права людей.

В умовах розпаду Радянського Союзу Росія проголосила себе незалежною державою в «Декларації про державний суверенітет РРСФР» від 12 червня 1990 року. Декларація стала першим документом, в якому було офіційно закріплено нову назву держави - Російська Федерація, а державний суверенітет проголошувався в ім'я вищої мети - забезпечення кожній людині невід'ємного права на гідне життя і вільний розвиток. В п. 15 документу відзначалося, що він є основою для розробки нової Конституції РРСФР, укладання Союзного Договору та вдосконалення республіканського законодавства [2, арк. 66].

Робота з підготовки Основного закону Російської Федерації, яка мала замінити Конституцію РРСФР від 1978 року, була покладена на утворену 16 червня 1990 року ІЗ'їздом народних депутатів РРСФР Конституційну комісію на чолі з Б. Єльциним. 12 червня 1991 року під час перших всенародних виборів у Росії Б. Єльцин був обраний першим Президентом РРСФР, а 10 липня 1991 року на Урочистому засіданні V (позачергового) З'їзду народних депутатів РРСФР він склав присягу і вступив у свої повноваження.

У 1991 році в Росії адміністрація Президента Б. Єльцина в умовах співробітництва з Міжнародним валютним фондом взяла курс на соціально-економічні реформи за принципом польського сценарію «шокової терапії». В цьому контексті слід зазначити, що створена в 1989 році неолібералістична економічна програма «Вашингтонського консенсусу» включала тільки два пункти, що належали до блоку соціальної політики, - освіту та хвороби, але вони мали симптоматичний характер і не були імplementовані в процеси фінансово-економічних чи інституційних перетворень. В Росії, як і в інших пострадянських державах, стрімкі економічні реформи відбувалися в умовах, коли правова система для проведення ринкових трансформацій та підготовки нового «соціального контракту» була ще не сформована.

Гасла ліберальної ідеології на початку 1990-х років ставали домінуючими у свідомості пострадянських людей, однак мали певну двоїстість щодо сприйняття ними нового прагматизму. Поширення західних цінностей на теренах колишнього СРСР, з одного боку, розвивало конституційні громадянські й політичні права, свободи в суспільстві, а з іншого - посилювало протиріччя, спричиняло масові виступи, виникнення

соціальних конфліктів у різних сферах життя.

На початок 1993 року політичними партіями і рухами, депутатськими фракціями за правом конституційної ініціативи було запропоновано більше десяти офіційних великих альтернативних проектів нової конституції. Скликана Президентом РФ в червні 1993 року Конституційна рада взяла за основу для опрацювання так званій «президентський» проект Конституції, опублікований у травні 1993 року. Він був суттєво доопрацьований за участі представників суб'єктів Російської Федерації, народних депутатів, експертів та спеціалістів різних робочих груп, зокрема в нього було внесене трактування Російської Федерації як соціальної держави.

18 червня 1993 року питання включення категорії «соціальна держава» в текст проекту Конституції РФ обговорювалося на засіданні Робочої комісії з доопрацювання проекту Конституції Російської Федерації. Члени комісії не мали чіткого уявлення про зміст поняття «соціальна держава», тому під час голосування тільки 3 учасники проголосували за те, щоб включити слово «соціальна» в текст проекту. З промовою про необхідність доопрацювання даного питання виступив О. Котенков, який на той час очолював Державно-правове управління Президента РФ: *«Шановні колеги, я розумію, що «соціальне» - це не дуже добре звучить для визначення держави. Але справа в тому, що у більшості так званих цивілізованих держав, на котрі ми звикли посылатися, це слово присутнє в назві. І в Іспанії, і в Німеччині, і у Франції. Це - соціальні держави. І я боюся, що якщо чисто політично ми цей термін викинемо, то дамо супротивнику могутній козир проти цієї Конституції»* [6, с. 19]. Отже, дискусія, що точилася між російськими неолібералами та прибічниками соціалістичних поглядів щодо нової соціальної системи та ролі держави в її становленні, була вирішена на користь визначення Російської Федерації як соціальної держави. Російський спеціаліст з конституційного права В. Чиркін, з'ясовуючи конституційні індикатори соціальної держави, констатував її активний, інтервенціоністський характер, коли «допомагаюча» регуляційна держава може втручатися в сферу соціально-економічних відносин, культури, духовного життя, а в результаті і в сферу політики в загальних (громадських) цілях, хоча й не завжди дотримується рівних інтересів для всіх суспільних верств та індивідів [18, с. 236].

12 грудня 1993 року було проведене всенародне голосування по представленому Президентом Російської Федерації проекту Конституції Російської Федерації. Конституція РФ була прийнята більшістю голосів і набула чинності 25 грудня 1993 року після публікації в «Російській газеті».

Необхідність утвердження шляхів модернізації нової соціальної політики Росії та реального наповнення конституційних положень була реалізована в процесі розробки нормативно-правових документів, таких як Концепція соціальної політики Російської Федерації, Соціальна доктрина Російської Федерації, підготовці Соціального кодексу Російської Федерації.

Отже, в період глобалізації та євроскептицизму подальший розвиток своїх держав владні еліти знаходять у модернізації соціальної політики. Вивчаючи шляхи становлення і розвитку соціальної держави дослідники звертають увагу на те, що втілення в життя ліберальних принципів

функціонування системи може призводити до посилення авторитаризму влади в одних країнах, а в інших - рухає прогрес в бік соціальної демократії. Російська модель соціальної держави знаходиться в процесі формування, її розвиток буде залежати від реалізації принципів соціальної справедливості, дотримання громадянських і соціальних прав та свобод, критеріїв модифікації Росії як соціальної правової держави, пріоритетів соціально-економічної політики. А це можливо при сталому економічному розвитку, виробничій демократії, формуванні громадянського суспільства. Принаймні, досліджуване десятиліття російської історії ствердно визначило вектор розвитку: позбавляться етатизму, розвивати демократію, створювати державу з соціальним обличчям.

1. Бакулина Л. Т. Социальное государство и принципы либерализма: проблемы соотношения / Л.Т. Бакулина // Ученые записки Казанского университета. Серия: Гуманитарные науки. - 2008. - №5. - С. 7-16.

2. Государственный архив Российской Федерации. - Ф. 10026. - Оп. 1. - Д. 2. - Л. 63-66.

3. Кастель Р. Метаморфозы социального вопроса. Хроника наемного труда / Р. Кастель / Пер. с фр.; общ. ред. ред. пер. Н. А. Шматко. - СПб.: Алетейя, 2009. - 574 с.

4. Кивине М. Возможные направления российской модернизации: предложение новой парадигмы [Электронный ресурс] / М. Кивине // Международная конференция «История новой России: двадцать лет спустя (1991-2011)» (19 октября 2011 года, г. Москва). - Режим доступа: <http://mhf.su/node/274>.

5. Конституция Российской Федерации: Принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. // Собрание законодательства РФ. - 2014. - № 31. - Ст. 4398.

6. Конституционное совещание. Стенограммы. Материалы. Документы. 29 апреля - 10 ноября 1993 г. - М.: Юридическая литература, 1995. - Т. 12. - 468 с.

7. Моисеев В.В. Актуальные проблемы России. Монография / В.В. Моисеев. - М.: Директ-Медиа, 2014. - 474 с.

8. Охотский Е.В. Социальное государство и социальная политика современной России: ориентация на результат / Е.В. Охотский, В.А. Богучарская // Труд и социальные отношения. - 2012. - № 5(95). - С. 30-44.

9. Роик В. Д. Социальное государство: от декларации к реальному построению / В.Д. Роик // Россия: путь к социальному государству / Материалы Всероссийской научной конференции (Москва, 6 июня 2008 г.). - М.: Научный эксперт, 2008. - С. 100-113.

10. Кочеткова Л. Н. Социальное государство: консервативный проект Лоренца фон Штейна / Л.Н. Кочеткова // Россия: путь к социальному государству / Материалы Всероссийской научной конференции (Москва, 6 июня 2008 г.). - М.: Научный эксперт, 2008. - С. 349-358.

11. Севрюков Д. Г. Еволюція соціальної держави в Західній Європі: історико-теоретичні аспекти: монографія / Д. Г. Севрюков. - К.: «Талком», 2014. - 422 с.

12. Соловьев К.А. Особенности либерализма в России [Электронный ресурс] // ПостНаука. - 2014. - 10 октября. - Режим доступа: <http://postnauka.ru/faq/33822>.

13. Социальная безопасность - основа социальной политики. Доклад Комиссии Общественной палаты Российской Федерации по социальной и демографической политике [Электронный ресурс] - Режим доступа : <https://www.oprf.ru/ru/about/structure/structurenews/newsitem/14942?PHPSESSID=f6s515b28sp96kmcoh7kh0s4e2>.

14. Социальная безопасность как основа социальной политики // Общественный совет. - 2008. - № 2. - С. 68-70.

15. Тимофеева Г. В. Государственная социальная политика России: опыт рыночных трансформаций и перспективы развития / Г.В. Тимофеева // Социология и социальные технологии. Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 7. Философия. - 2012. - № 1 (16). - С. 74-82.

16. Хома Н. М. Модели социального государства: новые подходы к типологизации / Н.М. Хома // Научные ведомости. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. - 2013. - № 1 (144). - Выпуск 25. - С. 137-143.

17. Чирикова А.Е. Социальная политика в современной России: субъекты и региональные практики [Электронный ресурс] / А.Е. Чирикова. - Saarbrücken, Germany, LAP Lambert Academic Publishing AG& Co. KG.- Режим доступа: <http://www.isras.ru/publ.html?id=2261>.

18. Чиркин В. Е. Конституция и социальное государство / В.Е. Чиркин // Конституционный вестник. - 2008. - № 1 (19). - С. 231-248.

19. Швецова Л. Учить, лечить и защищать от социализма к социальному государству: вниз по лестнице, ведущей вверх / Л. Швецова // Российская газета. - 2006. - 5 июля.

20. Штейн Л. фон. История социального движения Франции с 1789 года / Л. фон Штейн. - СПб.: тип. А. М. Котомина, 1872.

Грицай С. Я. ЭВОЛЮЦИЯ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (1991-2011 гг.).

В статье освещаются вопросы эволюции социального государства в контексте модернизации социальной политики в Российской Федерации на протяжении 1991-2011 гг. Особое внимание уделяется характеристике современных моделей социального государства, этапов его становления в России. Осуществлен анализ исторического процесса принятия Конституции Российской Федерации и разработки нормативно-правовых актов социального развития России.

Ключевые слова: социальное государство, социальная политика, социальное развитие, социальные преобразования, уровень жизни, Конституция Российской Федерации, власть.

Grytsai S. Ya. THE EVOLUTION OF THE SOCIAL STATE IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION THE RUSSIAN FEDERATION'S SOCIAL POLICY (1991-2011).

The article highlights the issue of the evolution of social state in the context of the modernization of social policy of the Russian Federation during the 1991-2011 biennium. Particular attention is given to the characteristics of the modern of social state model, stages of its formation in Russia. The author analyzes the historical process of adopting the Constitution of the Russian Federation and developing of legal acts for social development.

Russia until 1995 retained the main features of the paternalistic welfare state that looked as a social nonsense on the background of liberal reforms in the form of "shock therapy".

During 1995-2005 the Russian government pursued social changes on transition to social democracy state: the reform of the pension system took place, the foundations of social welfare were introduced, the transition to the social insurance was implemented in the state.

Trends that determine social development in the second half of the 2000s, give grounds to say about the origin of the liberal social state.

The principle of the social state is one of the basic principles of the state (constitutional) system of the Russian Federation. The Russian Federation's Constitution proclaims the Russia as social state and sets major social obligations of the state to occupational safety and health, establishment of a guaranteed minimum wage, ensuring the state support for family, motherhood, fatherhood and childhood, disabled and elderly, development of social services, the establishment of state pensions, benefits and other guarantees of social protection.

Russian model of social state is in the process of formation, its development will depend on the implementation of the principles of social justice, respect of the civil and social rights and freedoms, modification of Russia as a social and legal state, priorities of social and economic policy.

Key words: social state, social policy, social development, social transformation, living standards, the Constitution of the Russian Federation, government.